

DOCUMENTS PER A LA BIOGRAFIA I OBRES DELS ARTISTES GIRONINS FRANCESC ARTAU I PERE COMPTE

L'argenter gironí Francesc Artau ocupa un lloc d'honor i de prestigi dins la història de l'orfebreria catalana, per la preciosa custòdia del Corpus de la catedral de Girona.

A part d'aquest magnífic treball, del qual el P. Fita¹ donà a conèixer minuciosament els comptes, gairebé no se'n sabia res més. Afortunadament les nostres recerques als fons documentals dels Arxius Municipal i Episcopal de Girona ens permeten d'afegir dades d'interès en relació a la biografia i treballs del dit argenter.

En 1389 i 1390 trobem Francesc Artau amb la investidura de prohom de la mà menor del Consell Municipal. En 1392 fa un préstec de dos florins a la ciutat, per subvenir a les despeses de dos missatgers que anaren a València per tractar amb el rei Joan d'alguns afers de la ciutat i possiblement «del fet de Cassa»,² i l'any 1399 la universitat de Girona li satisfà, juntament amb l'argenter Pere Serra, 153 lliures, 14 sous i 5 diners barcelonesos de tern que li eren degudes per *quedam vassa argenti que ipsa Universitas fieri et operari fecit pro serviendo serenissimum dominum Regem in suo novo adventu*, que sembla que s'ha de referir a l'entronització del rei Martí.

De l'Arxiu Episcopal provenen un segon grup de notícies que van de l'any 1422 al 1427. En aquest període Francesc Artau pren part en diverses marmessories ja a manera de senzill comprador, ja dins l'exercici del seu ofici, com a perit argenter. Així, a la subhasta dels béns de Francesc Royl, el trobem que compra quatre tasses i set culle-

1. F. FITA, *Los Reyes de Aragón y la Seu de Girona* (Barcelona 1873), II, 25-26.
2. J. DE CHIA, *Bandos y bandoleros en Gerona* (Girona 1888), I, 170.

retes d'argent ; a la testamentaria de mossèn Ferrer d'Estanyol restaura un calze ; a la de Francesc Pedret, que era beneficiat de la catedral, proporciona un altre calze que el dit difunt havia promès per a l'altar major de la seu, i, finalment, a la marmessoria del metge Marc Roca assenyala preu i assessora respecte el pes dels objectes d'argent que s'havien de subhastar, treball que fa amigablement i pel qual se'l gratifica amb un parell de perdus.

L'últim recull de notes prové del *Llibre de gasto y recibo de la sagristia del Convent de Predicadors*, llibre que avui es troba a l'Arxiu Municipal. Al nostre objecte interessa per les dades relatives als anys 1430 i 1431 en què Francesc Artau percep diverses quantitats per treballs que fa per al monestir o convent : restauració de la creu de les absoltes, canelobres, encenser, etc. Però les dades de més interès són les que es refereixen a un reliquiari que li havia encarregat el convent, curiosa notícia que fins ara desconeixiem. Aquest reliquiari deuria començar-se pel novembre de 1428. Quasi dos anys després, per un albarà de 22 de juliol de 1430, F. Artau fa rebut de 48 lliures i 9 sous, i per un altre de 4 d'agost de 1431 declara rebre el que li faltava, o sigui 62 sous i 7 diners. Aquestes quantitats creiem que són les que va cobrar l'argenter pel seu treball. Per tant, no hi va comprès l'argent ni l'or que li facilitaria el convent, que per al dit objecte, pel setembre de 1430, havia enviat a Barcelona a fra J. Groins. El convent pagà el reliquiari en sa major part del tresor de la sagristia, producte de captes i almoines, dels béns de la testamentaria de fra Simó Collell, i del cens d'una lliura i cinc sous que la casa del dit Artau feia anualment al propi convent.

L'or i argent que calgué per a la construcció del reliquiari no és pas possible precisar-los. El llibre que hem anat seguint, tot i ésser el primer, comença el 1429, i l'encàrrec del treball és evidentment anterior i no figura pas en les dites anotacions ; una d'aquestes, del setembre de 1430, ens diu que se li havien donat 13 sous i 7 diners per les «minves dels cent florins» que havia rebut el 16 de desembre de 1428.

Tampoc no ens diuen quines serien les relíquies que es posarien a la veneració dins del reliquiari, ni la forma i estructura d'aquest. Al fol. 37^r del dit llibre llegim en data 10 de juny de 1447 : *item solvimus Petro Angelo argentario pro reparacione del .i. leo del reliquiari que era tranchat de mans, .xi. sous ; item solvimus eidem per l'argent que a mes al reliquiari, .iii. sous, .vi. diners.* Sembla, doncs, que al cap

de setze anys, el reliquiari, tal vegada per un furt o simplement per poca cura, va haver-se de restaurar, circumstància per la qual sabem que estava exornat amb lleons. Sigui com sigui, aquesta peça d'orfebreria devia ésser pariona de la magnífica custòdia de la catedral, i com ella una magnífica mostra del gòtic català, dissortadament avui perduda i d'ara endavant digna de figurar en l'haver de l'orfebre gironí Francesc Artau. El treball va fer-lo simultàniament amb el començament de la dita custòdia, i tal vegada la feina del reliquiari seria el motiu del retard amb què aquella va executar-se.

El P. Fita, a la meritada obra, anota l'esmena que ha de fer-se del nom Artau per Ortall; creiem que el suggeriment és encertat. A les notes que segueixen es veu vacillar la grafia: Artau, Hartau, Ortau, Hortau i Ortal. Però com sigui que als dos albarans *scrit de ma propia ma fet* l'artista s'hi diu *jo Francesc Ortal*, creiem que no hi ha dubte que el veritable nom era Ortal. Amb tot, per tal d'evitar confusions, hem seguit el tradicional d'Artau. És completament inexplicable el que diu J. Pijoan,³ en tractar de la dita custòdia, que dóna com a «obra de un tal Francisco Artado».

DOCUMENTS RELATIUS A FRANCESC ARTAU

1389 i 1390:

Franciscus Artau argenterius. Formava part de la «ma menor» del Consell Municipal.⁴

1392:

Prestich fet per los missatges qui anaren al senyor Rey ha Valencia en lo mes de noembre de 1392.

... item Francesch Hartau hargenter presta .II. florins.⁵

1399:

En reunió del Consell Municipal del día 13 de març: dederunt et consenserunt plenam potestatem ipsis venerabilibus juratis recognoscendi Petro Dominici draperio et civi Gerunde levatori et receptori pecuniarum que exhiguuntur ab hominibus forensibus vicarie Gerunde pretextu operis meniorum Gerunde illas centum quinquaginta tres lirs. quatordecim sols.

3. *Historia del Arte*, II, 462.

4. Arxiu Municipal. *Manuale Juratorum*, 1389 (VI), fol. 2^v; 1390 (VIII), fol. 44.

5. Arxiu Municipal. *Manuale Juratorum*, 1391-93 (XIII), en quadern cosit entre els fols. 12-13.

quinque dns. barchinonenses de terno quas et quos ipse Petrus Dominici mutuavit venerabilibus juratis anni proxime preteriti, seu pro eis bistraxit et mutuavit Bernardo de Lemena tunc jurato et clavario ipsorum venerabilium juratorum *per solvendo eas Petro Serra et Francisco Artau argenterijs Gerunde que et qui ipsis argenterijs debebantur per Universitatem Gerunde pro faciendo quedam vassa argenti que ipsa Universitas fieri et operari fecit pro serviendo serenissimum dominum Regem in suo novo adventu ex ipsis dinerijs per ipsum Petrum Dominici perceptis a dictis hominibus forensibus vicarie Gerunde, et etiam illas quadraginta llrs. dicte monete quas ipse Petrus Dominici ex ipsis dinerijs per ipsum perceptis mutuavit venerabilibus juratis anni presentis seu nomine eorum clavario impositionum civitatis Gerunde pro quibusdam negociis dicte civitatis.*⁶

19 maig de 1422 :

Testamentaria de Ferrer d'Estanyol *quondam* rector de la capella de Santa Maria del Castell de Peratallada.⁷

... item donec an Francesch Artau argenter de Gerona a qui eren deguts per adobar lo calze del benifet del dit defunct que era un poch cidat. .x. ss.

12 abril de 1426 :

Testamentaria de Francesc Royl *quondam* escriptor de Girona.⁸

... item retulit se dictus Narcissus Budalers die .xii. dicti mensis aprilis vendidisse duas taceas argenti planas deauratas antigues Francisco Artau maiori dierum argentario Gerunde ponderantes unum marchum septem uncias et quinque argens ad rationem lo march de noranta dos sous sis diners monten . . . . .viii. llrs. .xvii. ss.

... item Franciscus Aymar curritor publicus superius nominatus retulit se legitima subastacione precedente vendidisse duas taceas planas argenti Francisco Artau argenterio Gerunde maiori dierum ponderantes .vi. argens e mig a raho de .xcii. ss. .vi. drs. lo march valen. . . . .iii. llrs. .xviii. ss.

... item dictus curritor retulit se legitima subastacione precedente vendidisse septem cloquaria sive cuyeres argenti, ad rationem .xii. sols. septem denariorum pro uncia Francisco Artau maiori dierum argenterio Gerunde ascendunt . . . . .ii. llrs. .vii. ss. .v. ds.

24 octubre de 1427 :

Testamentaria de Marc Roca *quondam* llicenciat en medicina.⁹

... item a 24 del dit mes despesi los quals doni per comprar un parell de perdius les quals doni al senyer Nartau argenter per trebay de pesar largent que los corredos hi portauen, costaren. . . . .i. ss. .viii. ds.

9 desembre de 1427 :

Testamentaria de Francesc Pedret *quondam* beneficiat de la Catedral.¹⁶

... item e pagat en Francesch Artau argenter de Gerona per reposacio de .i. calse del altar maior que lo dit difunct havia promessa de fer en sa vida . . . . .ii. llrs. .x. ss.

6. Arxiu Municipal. *Manuale Juratorum*, 1399, fol. 33^v.
7, 8, 9, 10. Arxiu Episcopal. *Manumissoriae* s. XV.

3 juny de 1430:¹¹

Item solvi 3 junii servitoribus domini Francisci Ortau pro mundacione candelaborum argenti et turibuli . . . . . I. ss. .III. ds.

14 juny de 1430 (f. 2^v):

Item vigilia Corporis Christi que computabatur .XIII. junii anni .M.CCCC.XXX. solvimus domino Francisco Hortau argentario illas .XLVI. lls. que erant in deposito et dato sibi bono pondere et remotis etiam tribus regnaldis falsis fuit repertum quod solvimus sibi presente domino Bernardo Vilarman . . . . . .XLV. lls. .IX. ss.¹²

21 juny de 1430 (f. 3):

Item solvi argentario pro reparacione crucis qua utimur in absolucionibus cotidianis. . . . . I. ss. .III. ds.

22 juliol de 1430 (f. 3):

Item solvi domino Francisco Hortau argentario ratione reliquiarii ut patet per albaranum manu sua scriptum inferius . . . . . .LX. ss.¹²

22 juliol de 1430 (f. 3^v):

Regonech jo Francesc Ortal ergenter a vos mosel prior de priyquados e a tot lo quonent que mavets donades entra quatre vegades quoranta vuyt lliures nou sous per rao del raliquiari a mi degudes dequeles sexanta lliures setza sous e set qui a mi restauen per quem restaurian ara totes quantitats finites doza lliures set sous e set e per so quom esta en veritat vos fas lo present alberan escrit de ma propia ma fet a .XXII. de juliol any .MCCCC.XXX.

Setembre de 1430 (f. 4):

Item solvit domino Francisco Artau pro per les minves dels .c. florins quos recepit .xvi. decembris vint .viii. . . . . .XIII. ss. .VII. ds.

Item dedit fratri J. Groyns pro expensis fiendis in Barchinone pro reliquiario . . . . . .XV. ss.

Item solvit domino Francisco Artau .xi. april de asensu prioris coram fratre Johanne Vila et cognato suo fratre Nantich Sevall. . . . . .XX. lls.

Item solvit etiam ex alia parte quos dictus Franciscus obligatur etiam pro sensu sui hospicii . . . . . .XXV. ss.

Ista que secuuntur solvimus domino Francisco Artau argentario pro solucione reliquiarii et

Primo recepit prior suus in diversis solucionibus per manus fratris Simonis Colelli dum vivevat in humanis ut patet per apocas factas in posse domini Miquel Prim includendo .x. florinos quos dedit etiam fratri Johanni Textor .vi. mensis novembris anni .XXVIII. . . . . .CLXXXVII. lls.

Item recepit Franciscus Artau post mortem prioris sui .xvi. decembris

11. Les notes que segueixen són procedents del llibre anomenat *Libre primer de gasto y recibo de la sacristia comensal en lo any 1429 del Convent de Sant Doménec*, que guarda l'Arxiu Municipal, als folis indicats.

12. A l'original taxat amb la indicació marginal «vacat.».

coram domino Micaele Vila et fratre Guillermo Rexonis per manus fratris Johannis Textor et presente priore scilicet fratre Petro Busqueti ut patet per apocham et sunt de bonis dicti fratris. . . . . .LV. lls.

Item recepit dictus Franciscus Artau per manus dicti prioris .XII. april ut patet per alberanum et sunt etiam de incantu dicti fratris. .XX. lls.

Item recepit quos ipse obligavit precio pro sensu hospicii sui de anno .XXX. . . . . .I. lls. .v. ss.

Item solvimus etiam ex alia parte de illis .XLVI. lls. que erant in deposito scilicet .XXX. que jam erant de bonis dicti fratris et .XVI. quas extraximus de corborano et dato scilicet bono pondere et remotis tribus regalibus falsis restant. . . . . .XLV. lls. .IX. ss.

Item ex alia parte solvimus etiam quas extraximus de corborano. .III. lls.

Restat etiam ad solvendum etiam domino Francisco Artau remotis los .XXV. sous que devia al prior del senç de la sua casa de anno .XXX. scilicet .XXV. ss. .XI. lls. .III. ss. .v. ds.

Item ex alia parte solvimus sibi quas extraximus de corborano .XXVIII. die mensis decembris anni .XXXI. . . . . .VIII. lls.

Item ex alia parte solvimus sibi quod extraximus de corborano .III. die mensis aprilis anni supradicti. Et sic apparet quod est perfecte et integraliter persolutus . . . . .III. lls. .II. ss. .VII. ds.

Ragonech jo Francesch Ortal argenter de Gerona a vos mosel prior e a tot lo quovent del monestir que maves pegat sextant dos sous set diners los quals meran deguts de resta del reliquiari e a so es lo quompliment de tot so que a mi fos degut per lo demont dit raliquiari e per so quom esta en veritat fas vos lo present alberan scrit de ma propia ma fet a quatre de .VIII. any .M.CCCC.XXXI.

Quant a Pere Compte «picapedrer e mestre major de la seu de València» hem trobat un únic document que no té parió per la seva importància, ja que aclareix definitivament que la ciutat on vegé la primera llum va ésser la de Girona, que d'ara endavant queda vinculada al nom del cèlebre arquitecte.

Mestre Pere Compte, molt sabut en l'art de la pedra, havia deixat Girona per València, i en aquesta ciutat, pels voltants de 1440, succeïa a Baldomar en una obra de gran envergadura, com era la prolongació de la nau de la catedral, que d'aquesta manera quedava unida a la torre.

Un altre treball, però, havia de donar més renom a la memòria de P. Compte, i aquest va ésser la construcció de la Llotja, que és un dels més notables edificis de caràcter civil del gòtic d'Espanya. Es començà pel gener de 1482 amb plans i sota la direcció de Compte, a qui va ajudar P. Iborra, i s'acabà el 1497. Tan contents i satisfets quedaren els jurats de la ciutat de València, que nomenaren a Pere Compte, per mentre visqués, alcaid de la Llotja, amb la remuneració anual de trenta lliures. P. Compte s'ocupà encara en altres obres de més o

menys importància, que no fan al nostre propòsit, fins a la seva mort, que tingué lloc a la pròpia València el dia 27 de juliol de 1506.¹³

Pel que hem anat explicant, en arribar l'any 1492, P. Compte, tot i captivat per la glòria, honors i prestigi de l'aurèola que l'encercla, i, encara, del dolç i suau clima de València, es recorda de la petita Girona que queda lluny i que deixà ja fa més de vint anys. Veu que s'acosta l'edat madura de la vida, que aquesta li somriu i l'afalaga, pensa en els fills que arribats petits a València, potser ni recorden la naixença gironina, sense comptar els que poden haver nat a la mateixa València, pensa, tal vegada amb raó, que a Girona li costaria refer la seva vida i que seria temeritat de deixar aquest benestar social i familiar, i veu que no hi tornarà pas...

Aleshores pren una determinació, una greu determinació: és el 21 de maig de 1492, va a casa del notari Carles Català i fa poders per tal que el notari gironí Miquel Renart doni els passos que calguin per a desnaturar-lo de Girona, dels privilegis, franqueses, llibertats i immunitats, de la qual no s'alegrarà ni es vol alegrar, ja que «no's dirà, ni serà ni vol ésser ciutadà d'aquesta ciutat de Girona».

La qüestió va al Consell Municipal de 22 d'octubre; l'acta recull amb amplitud la sollicitud que en nom de Pere Compte presenta Miquel Renart, i a continuació segueix la resposta taxativa i breu dels jurats, en la qual diuen que no admeten la renúncia.

Imaginem tot el que dirien, les consideracions que farien i el sentiment que els sorprendria i que el notari del Consell no consignà a l'acta; avui, però, passats tants d'anys, el goig i la joia que sentim de poder comptar entre els gironins il·lustres el nom de Pere Compte fa que siguem més benèvolos i que comprensius, usant de misericòrdia, vulguem perdonar a Pere Compte aquest pecat.

DOCUMENTS RELATIUS A PERE COMPTE

Procura per al discret En Miquel Renart notari

Ab carta publica de procuracio feta en la ciutat de Valencia a .XXI. del mes de maig any .M.CCCC.LXXXXII. rebuda per mi Carles Catala notari publich de la dita ciutat aço de propia ma scrivint e fe fahent appar com lo honorable mestre Pere Comte pedrapiquer habitant de la dita ciutat feu e constituhi procurador seu al honorable e discret en Miquel Renart notari habi-

13. Cf. l'articlet *Pedro Compte*, de la *Enciclopedia Espasa*, XIV, 840.

tant de la ciutat de Girona ab scrit ço es que per ell puxe de sarvey nostre desnaturarse de la dita ciutat de laqual lo dit mestre Pere Compte es natural e fer qualsevol acte o actes que mester sera davant qualsevol jutge per la dita raho esser permes esser obligacio sie segons totes les dites coses e altres son en la dita carta contengudes a les quals me refert. E per ço que al present substanciat fe sia atribuyda yo dit Carles Catala y pos mon acostumat en art de notaria pos mon signe.

Acta del Consell Municipal. 22 d'octubre de 1492

Noverint universi. Quod die lune intitulata vicesima secunda mensis octobris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo. In mei Nicolai Rocha notarii publici et consilii civitatis Gerunde et testium infrascriptorum ad hec specialiter vocatorum et assumptorum presentia. Discretus Micael Renart notarii auctoritate regia civis Gerunde procurator ad infrascripta specialiter constitutus a Petro Comte picapedreio habitatore civitatis Valencie, prout de huiusmodi sua procuracione constat instrumento confecto in dicta civitate Valencie die vicesima prima mensis madii anno predicto, recepto per discretum Carolum Catala notarium publicum dicte civitatis, de quo cum quadam scriptura manu dicti notarii scripta et signo suo artis notarie signata fidem fecit atque facit. Constitutus personaliter coram honorabilibus viris dominis Micaele Domingo, Poncio Juliani, Jacobo de Tornabells et Joanne Andree Juratis dicte civitatis Gerunde una cum honorabilis dominis Eymérico de la Via et Silvestro Lor eorum consociis inde absentibus. Qui dicto procuratorio nomine obtulit et presentavit dictis dominis juratis et coram eis legi intimari et notificari fecit petiit et requisivit quondam papiri cedulam scriptam tenor sequentis: *Per quant lo senyer en Pere Comte picapedrer e mestre maior de la obra de la seu de Valencia lo qual es fill e natural daquesta ciutat de Gerona desige ferse ciuteda de la dita ciutat de Valencia en la qual ha habitat circa de vint anys ha e mes e de present habita ab son domicili muller e familia e alegrarse de les franqueses privilegis e libertats a dita ciutat de Valencia consentits e atorgats segons los altres ciutedans e habitants de aquella se alegren. Per ço en Miquel Renart notari reyal ciuteda de la present ciutat com a procurador, e en nom de procurador del dit Pere Comte de la qual procura consta ab instrument rebut per lo venerable e discret Carles Catala notari de la dita ciutat de Valencia a .xxi. del mes de maig prop passat comparent devant vosaltres molt magnífichs senyors de jurats de le present ciutat de Gerona. Diu e en dit nom desnaturant lo dit son principal de aquesta ciutat declara que daquiavant lo dit son principal nos dira ni sera ne vol esser ciuteda daquesta ciutat de Gerona nes alegrara nes vol alegrar dels privilegis franqueses libertats e immunitats de aquella, ans en aquells e aquelles expressament en dit nom renuncia e per renunciat haver vol requerint de la present esser feta carta o cartes per vos notari etc.*

Quaquidem papiri cedula fuit ut premittitur pro nominatis dominis juratis oblata et presentata et ea per me dictum et infrascriptum notarium et scribam lecta et publicata more dicti dominis jurati verbotenus respon-

dentis dixerunt quod infrascriptum in eis est dictam renunciatio non admiserunt.

De quibus omnibus et singulis dictus Micael Renart dicto procuratorio nomine petiit et requisivit sibi et dicto suo principali fieri dari et tradi unum et plura publicum et publica instrumentum et instrumenta per me dictum notarium et scribam presentibus testibus venerabile Petro Marini cive et Nicolao Oliver scriptore Gerunde.

Acta fuit hec Gerunde die et anno premissis presentibus et ad hec vocatis me dicto et infrascripto notario et testibus pronominatis ad premissa vocatis specialiter et assumptis.¹⁴

LLUÍS BATLLE I PRATS

Arxiu Municipal, Girona.

14. Arxiu Municipal. *Manuale Juratorum*, 1492, fol. 107.